

Maatschappelijke dienstplicht: het wordt tijd!

DR. A.C.H.M. DE KOK

Het thema van de sociale dienstplicht staat weer op de politieke agenda. Het idee zingt al heel lang rond in de Haagse arena. Uit GroenLinks-hoek werd in 1978 voor het laatst voor sociale dienstplicht gepleit. In dat jaar vroeg Ria Beckers – fractievoorzitter van de toenmalige PPR – al om een onderzoek naar de invoering ervan. De al lang opgeheven partij DS'70 publiceerde er in 1979 zelfs een rapport over (*Sociale dienstplicht: praktische solidariteit*). Eind jaren tachtig en begin jaren negentig was er discussie over binnen het CDA. Dat heeft destijds weinig concreets opgeleverd. Eind 1999 hield het Forum voor Democratische Ontwikkeling een digitaal Debat waar invoering van de sociale dienstplicht ook als idee uit de bus rolde. Een maand geleden verklaarde Naima Azough, kandidaat voor de Tweede Kamer namens GroenLinks, zich voorstander ervan. Dat zou helpen om de jeugd te leren dat 'solidariteit een belangrijk principe is in onze samenleving' (Het Parool, 20-3-2002). Volgens Azough kiezen jongeren nu uitsluitend voor zichzelf. Ook de huidige voorman van de PvdA in Amsterdam, Rob Oudkerk, opperde afgelopen zomer de vraag of het geen tijd wordt jongeren een jaartje sociale dienstplicht op te leggen. Pim Fortuyn bepleit de sociale dienstplicht in zijn verkiezingsprogram. Er lijkt, dit alles overziende, nu meer draagvlak te zijn dan jaren geleden. Het CDA heeft in zijn verkiezingsprogramma gekozen voor een kortdurende maatschappelijke stage. Maar zou het CDA niet ook moeten kiezen voor een sociale dienstplicht? Ton de Kok, oud-lid van de CDA-fractie in de Tweede Kamer, vindt van wel. De tijd is er rijp voor.

We zetten het leger in, hospikken in het verpleeghuis! Terecht was *Trouw* daarover verbijsterd (De onderkant, 6 april). Het artikel werd besloten met de verzoeking dat het zo langzamerhand tijd wordt te gaan denken over de invoering van sociale dienstplicht. Ook Fortuyn heeft onlangs in zijn veelbesproken boek de sociale dienstplicht weer in het licht geplaatst. Moed heeft de man zeker; aan eventuele protesten van de jeugd heeft hij geen boodschap. Daarentegen kenmerken de gevestigde politici zich in deze kwestie door opmerkelijke terughoudendheid. Jarenlang zijn ze de discussie hierover uit de weg gegaan.

Als voorzitter van de commissie gehandicaptenbeleid en als defensiespecialist heb ik in de Kamer jaren lang met dit idee luid roepend door de politieke woestijn getrokken. Niemand wilde luisteren. In 1989, na veel massagewerk, had ik

mijn fractievoorzitter Elco Brinkman zover dat hij tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen met een motie een poging deed om 'sociale dienstplicht' op de politieke agenda te plaatsen. Het ging toen om niet meer dan een voorstel tot een onderzoek naar de haalbaarheid van het idee. Maar ondanks de toezegging van Hans van Mierlo (D66) om Brinkman in zijn poging te steunen, ging de motie in rook op. De vrouwen in de Kamer hadden er de brand in gestoken. De dames wensten eerst 'volledige emancipatie' en geen 'nieuwe plichten'.

Een belangrijke impuls tot de gedachte over sociale dienstplicht voor alle jongeren is nog steeds het gegeven dat veel maatschappelijke taken niet of onvoldoende worden vervuld, gewoon door gebrek aan 'losse' handen. Belangrijk is ook de overweging dat maatschappelijk dienstplicht de verdergaande individualisering en het groeiende groepsegoïsme in de samenleving kan afremmen. Daar komt dan nog bij dat ons land vandaag de dag smeekt om een goed integratie-instrument voor allochtonen.

De afgelopen tien jaar duikt het onderwerp in diverse varianten steeds weer op, maar steeds met angstvallige ontduiking van het element 'verplichting'. Het CDA komt in haar nieuwe verkiezingsprogramma met een maatschappelijke stage (van een maand!) voor scholieren om onder de jongeren 'vrijwilligerswerk' te stimuleren. Het CNV deed een soortgelijk voorstel. De Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk ontvouwde allerlei plannen om de jeugd tot vrijwilligerswerk aan te zetten. En de Landelijke Studentenvakbond ontwierp zelfs een systeem van studiepunten waarmee, was de naïeve verwachting, de student verlost zou kunnen worden wat van zijn kostbare tijd in vrijwilligerswerk te steken. Gebleken is echter dat het stimuleren van jongeren tot meer vrijwilligerswerk niet leidt tot noemenswaardige resultaten, dat het niet meer is dan trekken aan een dood paard. Slechts een klein gedeelte onder de vrijwilligers in ons land is jonger dan 35 jaar (SCP). Zo'n tachtig procent van de jongeren zal nooit of te nimmer tot vrijwilligerswerk kunnen worden aangezet en blijft dus buiten de doelstelling van het aankweken van meer maatschappelijk *engagement*. Toen al, begin jaren negentig, zagen we dat er in vele sectoren in de zorg jongeren konden worden ingezet. Er waren maar weinig instellingsdirecteuren die het idee van sociale dienstplicht afwezen. Er was zelf brede overeenstemming over de zin van een onderzoek naar de haalbaarheid van het idee. Alleen onwetenden kwamen met het argument dat je 'toch geen ongemotiveerde dienstplichtigen op geestelijk gehandicapten en bejaarden kon 'loslaten'. Men verkeerde in de merkwaardige veronderstelling dat plicht per definitie ongemotiveerd maakt. Onzin. In het verleden is gebleken dat zelfs onze langharige dienstplichtige soldaten bij grote NAVO-oefeningen uiterst gemotiveerd en voorbeeldig konden werken, en dát in een militaire spelsituatie, waarbij het gevoel nuttig te zijn maar

bij weinigen opkwam. Hoe te meer zal een dienstplichtige zijn te motiveren in een zorgsituatie.

Maar laten we het idee van maatschappelijke dienstplicht vooral niet alleen koppelen aan de zorgsector. Er dient de jongens en meisjes een breed scala aan keuzemogelijkheden te worden geboden. Diegene onder de jongeren die zich nog niet zo makkelijk contactintensieve zorg ziet verlenen, zou moeten kunnen kiezen voor andere taken: bij 'natuur en milieu', de openbare orde of in sociaal-cultureel werk. Ook het onderwijs kan van de maatschappelijke dienstplicht profiteren. Wordt door een jongere voor een lerarenopleiding gekozen dan zou dat een vrijstelling van de dienstplicht moeten kunnen opleveren. Dat was in de jaren '60 al het geval.

In het CDA-verkiezingsprogramma luidt het voorstel voor een maatschappelijke stage: 'Er komt een maatschappelijke stage op alle schooltypen in het voortgezet onderwijs. Doel is de deelname van jongeren aan het vrijwilligerswerk te stimuleren. Zo kunnen zij ervaring opdoen bij maatschappelijke organisaties (natuur, milieu, buurthuizen, zorginstellingen, sportverenigingen etc.). De stage moet door de jongere zelf als zinvol worden ervaren. Daarom zal hij of zij zelf actief invloed hebben op de stageplaats en verdient hij of zij studiepunten voor het vervullen van de stage'.

Maar zelfs het dienen in de krijgsmacht kan een keuzemogelijkheid worden. Met nostalgie denkt men daar terug aan die goede oude tijd, met die relatief goed gemotiveerde, goed opgeleide en sociaal gedifferentieerde lichten jonge mannen. Wat wij in de commissie Defensie van de Kamer toentertijd in de discussies over het afschaffen van de militaire dienstplicht al vreesden, is immers in korte tijd bewaarheid geworden: de krijgsmacht komt chronisch mensen te kort, de krijgsmacht is een toevluchtsoord voor kansarmen, en de krijgsmacht verschieft van kleur. Maar behalve als optie voor de dienstplichtige kan Defensie ook een rol spelen bij de uitvoering van de sociale dienstplicht. Per slot van rekening is de militaire dienstplicht niet afgeschaft, maar opgeschort. De dienstplichtwet, de deskundigheid en de organisatiestructuren zijn nog voorhanden en kunnen zo worden geoperationaliseerd.

Maatschappelijk dienstplicht kan in onze post-moderne multiculturele samenleving een prachtig instrument zijn om bij de jongens en meisjes sociaal verantwoordelijkheids- en inlevingsgevoel aan te kweken. Generatie na generatie jongeren, zwart en wit, zullen, met elkaar, gedurende hun maatschappelijke dienst-

tijd, in aanraking komen met zaken en problemen waarmee ze vroeg of laat zelf ook te maken krijgen. Ze zullen kennis maken met de grote dilemma's van het leven, met de pijn, de emoties en het verdriet; ze zullen beseffen dat hun materiële en virtuele werkelijkheid slechts voor een gering gedeelte bestaat uit vakanties, mobieltjes of *houseparties*.

Maatschappelijke dienstplicht lijkt wenselijk, maar is zij ook uitvoerbaar? Er zitten aan de uitwerking van dit concept uiteraard vele haken en ogen, maar daarover zal een in te stellen onderzoek duidelijkheid moeten geven. Het is het afgelopen najaar tijdens de parlementaire behandeling van de begrotingen van de diverse relevante departementen weer eens duidelijk geworden dat men voor vele problemen, die door maatschappelijke dienstplicht zouden kunnen worden verlicht, geen oplossingen heeft. Het is dus tijd dat zij als een optie voor de nabije toekomst snel wordt onderzocht. Het is te gek dat alleen Fortuyn de moed heeft om de jongeren met een plicht te confronteren. Maatschappelijke dienstplicht propageren, vraagt politieke moed. Maar die heeft in ons land, en in onze partij, bij het regelen van gevoelige maatschappelijke vraagstukken, nooit ontbroken.

Dr. A.C.H.M. de Kok, was voorzitter van de commissie gehandicaptenbeleid van de CDA-Tweede Kamerfractie en defensiespecialist (1983-1994).